IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 24. Issue 01. Oktabr, 2026

SUG‘URTA KOMPANIYALARINING MOLIYAVIY BARQARORLIGINI TA’MINLASH: KAPITAL YETARLILIGI, RISK-MENEJMENT VA INVESTITSIYA SIYOSATI

Shukurov Zoxid Toir o‘g‘li
O’zbekiston Respublikasi
Bank-moliya akademiyasi tinglovchisi
zoxidtairovich@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.23275435

Annotatsiya. Maqolada O‘zbekistonda sug‘urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini mustahkamlash omillari 2025–2026-yillardagi rasmiy bozor statistikasi va yangi ilmiy izlanishlar asosida tahlil qilinadi. Sug‘urta mukofotlari va to‘lovlari dinamikasi, kapital yetarliligi, likvidlik, qayta sug‘urtalash va investitsiya portfeli bilan bog‘liq xatarlar ko‘rib chiqiladi. Riskka asoslangan boshqaruv, stress-test va erta ogohlantirish indikatorlarini birlashtiruvchi metodik yondashuv taklif etiladi. Tadqiqot tahliliy xarakterga ega; kompaniyalar kesimidagi empirik sinov o‘tkazilmagan.
Kalit so‘zlar: sug‘urta kompaniyasi, moliyaviy barqarorlik, to‘lov qobiliyati, kapital yetarliligi, likvidlik, qayta sug‘urtalash, risk-menejment.

Abstract. The article examines the financial resilience of insurance companies in Uzbekistan using official insurance-market statistics for 2025–2026 and recent academic research. It discusses premium and claim dynamics, capital adequacy, liquidity, reinsurance and investment risks, and proposes an integrated framework combining risk-based management, stress testing and early-warning indicators. The study is analytical and does not report a company-level empirical experiment.
Keywords: insurance companies, financial stability, solvency, capital adequacy, liquidity, reinsurance, risk management.

KIRISH

Sug‘urta kompaniyasining moliyaviy barqarorligi uning sug‘urta hodisalari yuz berganda shartnoma majburiyatlarini o‘z vaqtida bajarishi, kapitalini saqlashi va salbiy bozor sharoitlarida faoliyatni davom ettira olishini ifodalaydi. Ushbu tushuncha faqat foyda ko‘rish bilan cheklanmaydi: aktivlarning sifati, texnik zaxiralarning yetarliligi, likvid mablag‘lar, qayta sug‘urtalash himoyasi va korporativ boshqaruv birgalikda baholanishi kerak.

Tadqiqotning maqsadi — O‘zbekiston sug‘urta bozoridagi so‘nggi o‘zgarishlarni tahlil qilish hamda sug‘urtalovchilar moliyaviy barqarorligini ta’minlashning amaliy yo‘llarini asoslash. Tadqiqotda rasmiy statistik ko‘rsatkichlarni taqqoslash, nisbiy koeffitsiyentlarni hisoblash, xorijiy ilmiy tadqiqotlarni umumlashtirish va metodik modellashtirish usullaridan foydalanildi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Karki va hammualliflar (2025) 19 ta sug‘urtalovchining to‘qqiz yillik ma’lumotlarini CARAMEL tizimi asosida tahlil qilib, kapital yetarliligi, aktivlar sifati, boshqaruv samaradorligi va likvidlikning moliyaviy natijalar bilan bog‘liqligini ko‘rsatgan. Rafif va hammualliflar (2025) 20 ta empirik tadqiqot sharhida riskka asoslangan kapital talablari barqarorlikni qo‘llab-quvvatlashini, biroq haddan tashqari konservativ kapital siyosati rentabellikni cheklashi mumkinligini ta’kidlaydi.

Vazov va Hristozov (2026) qayta sug‘urtalash shartnomalarining kapital talablariga ta’sirini o‘rganib, turli mexanizmlarni uyg‘unlashtirish yirik zararlar xavfini pasaytirishi mumkinligini qayd etgan. Palas va Majumder (2026) esa moliyaviy qiyinchiliklarni oldindan aniqlashda tushuntiriladigan mashinaviy o‘rganish modellaridan foydalanishni taklif etadi. Mazkur xulosalar O‘zbekiston sug‘urtalovchilari uchun ham metodik jihatdan muhim, ammo xorijiy natijalarni mahalliy kompaniyalarga avtomatik tatbiq etib bo‘lmaydi.

METODOLOGIYA VA STATISTIK TAHLIL

O‘zbekiston Respublikasi Istiqbolli loyihalar milliy agentligining 2026-yil I choragi bo‘yicha ochiq hisobotida 2025 va 2026-yilning birinchi choraklari uchun taqqoslanadigan sug‘urta mukofotlari hamda sug‘urta to‘lovlari berilgan. Quyidagi jadval aynan bir xil davr — yanvar–mart oylariga tegishli oqim ko‘rsatkichlarini qiyoslaydi; ular sug‘urta zaxiralari yoki kompaniyalar kapitalining hisobot sanasidagi qoldig‘i bilan tenglashtirilmaydi.

1-jadval

O‘zbekiston sug‘urta bozorining I chorak ko‘rsatkichlari

Ko‘rsatkich	2025-yil I chorak, mlrd so‘m	2026-yil I chorak, mlrd so‘m	O‘zgarish, %
Jami sug‘urta mukofotlari	2 630,5	4 017,0	+52,7
Umumiy sug‘urta mukofotlari	2 434,8	3 740,6	+53,6
Hayot sug‘urtasi mukofotlari	195,6	276,4	+41,3
Jami sug‘urta to‘lovlari	643,6	838,2	+30,2
Umumiy sug‘urta to‘lovlari	596,3	789,4	+32,4
Hayot sug‘urtasi to‘lovlari	47,3	48,7	+3,0
To‘lovlar / mukofotlar, %	24,5	20,9	−3,6 f.b.

Manba: Istiqbolli loyihalar milliy agentligi, «O‘zbekiston Respublikasi sug‘urta bozorining 2026-yil I chorak yakunlari bo‘yicha umumiy ko‘rsatkichlari.

Rasmiy ma’lumotlarga ko‘ra, I chorak sug‘urta mukofotlari 2 630,5 mlrd so‘mdan 4 017,0 mlrd so‘mga, sug‘urta to‘lovlari esa 643,6 mlrd so‘mdan 838,2 mlrd so‘mga oshgan. Mukofotlar to‘lovlardan tezroq o‘sgani sababli ularning oddiy nisbati 24,5 foizdan 20,9 foizga tushgan. Biroq bu o‘zgarishning o‘zi kompaniyalar to‘lov qobiliyati yaxshilanganini isbotlamaydi: zaxiralardagi o‘zgarish, zararlar yuzaga kelgan davr, qayta sug‘urta ulushi va operatsion xarajatlar ham hisobga olinishi kerak.

Markaziy bankning 2025-yil I yarim yillik moliyaviy barqarorlik sharhida sug‘urta tashkilotlari aktivlari rentabelligi 2025-yil 1-iyul holatiga 6,5 foiz ekani, bu bir yil oldingiga nisbatan 1,5 foiz band pastligi ko‘rsatilgan. Mazkur holat sug‘urta bozori hajmining o‘sishi bilan rentabellik dinamikasi har doim bir xil yo‘nalishda bo‘lmasligini ko‘rsatadi.

ASOSIY QISM VA TAHLILIY NATIJALAR

Moliyaviy barqarorlikni ta’minlashning birinchi yo‘nalishi — riskka asoslangan kapital boshqaruvini kuchaytirishdir. Sug‘urtalovchi kapital yetarliligini nafaqat normativ minimumga, balki o‘z portfelidagi zararlarning ehtimoliy og‘irligi, sug‘urta turlari konsentratsiyasi va investitsiya xatarlariga bog‘lab baholashi lozim. Kapital buferi bo‘yicha ichki maqsad ko‘rsatkichlarini belgilash, yirik sug‘urta hodisalari va bozor qiymati pasayishi ssenariylarini muntazam stress-testdan o‘tkazish maqsadga muvofiq.

Ikkinchi yo‘nalish — sug‘urta zaxiralari va anderrayting sifatini oshirish. Tariflarni belgilashda zararlar chastotasi va og‘irligi, inflyatsiya, shartnomalar tarkibi hamda kechikib bildiriladigan da’volar hisobga olinishi zarur. Texnik zaxiralar aktuar usullar bilan baholanib, prognoz va haqiqiy to‘lovlar o‘rtasidagi tafovutlar muntazam tekshirilishi kerak.

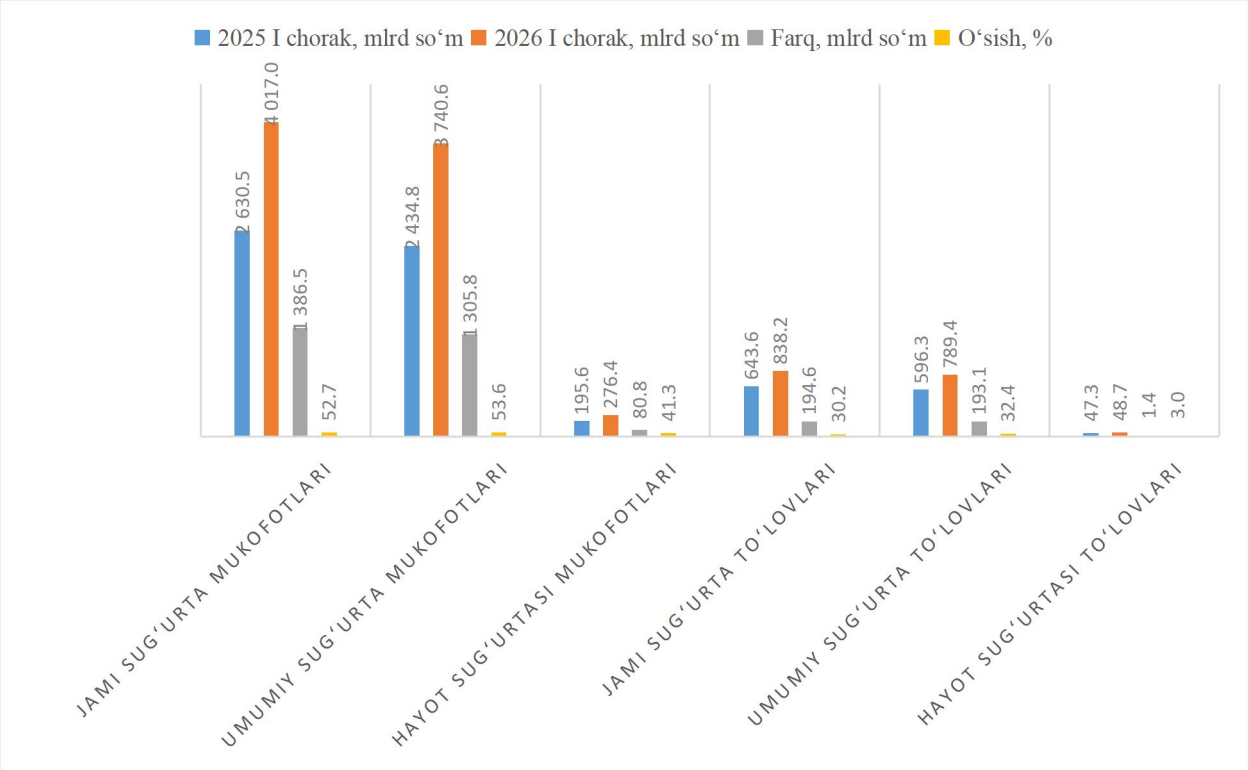
Uchinchi yo‘nalish — qayta sug‘urtalash dasturlarini iqtisodiy asoslash. Yirik va kam uchraydigan zararlarni qoplash uchun proporsional va noproporsional shartnomalar kombinatsiyasi ko‘rib chiqilishi mumkin. Shu bilan birga, qayta sug‘urtalovchining kredit sifati, qarshi tomon konsentratsiyasi, shartnoma istisnolari va qoplamani olish muddati nazorat qilinishi shart. Riskni o‘tkazish sug‘urtalovchini risklarni boshqarish mas’uliyatidan ozod etmaydi.

To‘rtinchi yo‘nalish — aktivlar va majburiyatlarni muvofiqlashtirishdir. Sug‘urta to‘lovlari uchun zarur likvidlikni saqlash bilan birga, investitsiya portfelining muddatlari, valyutasi va risk darajasi majburiyatlar tuzilmasiga moslashtirilishi lozim. Bir emitent, bank yoki aktiv turiga haddan tashqari konsentratsiyalashuv moliyaviy barqarorlikka tahdid solishi mumkin. Investitsiyadan olinadigan daromad sug‘urta faoliyatidagi tizimli zararlarni doimiy yashirib turadigan omilga aylanmasligi kerak.

Beshinchi yo‘nalish — raqamli monitoring va erta ogohlantirish tizimini joriy etish. Ichki panelda to‘lov qobiliyati koeffitsiyenti, likvid aktivlar ulushi, zaxiralar qoplanishi, sof zarar koeffitsiyenti, xarajatlar koeffitsiyenti, qayta sug‘urta debitorlik qarzi va aktivlar rentabelligi birgalikda kuzatilishi tavsiya etiladi. Avtomatik ogohlantirishlar qaror qabul qilishni tezlashtirishi mumkin, ammo yakuniy xulosalar moliyaviy tahlilchi va aktuar tekshiruvidan o‘tishi lozim.

Taklif etilayotgan metodik model besh bosqichni qamrab oladi: (1) risklar va majburiyatlarni diagnostika qilish; (2) kapital va zaxiralar yetarliligini baholash; (3) qayta sug‘urtalash hamda investitsiya limitlarini belgilash; (4) stress-test va monitoring; (5) natijalar

asosida tarif, limit va strategiyani tuzatish. Ushbu model manbalar asosidagi mualliflik umumlashtirmasi bo‘lib, uning iqtisodiy samaradorligi kompaniyalar ma’lumotlarida alohida sinovdan o‘tkazilishi kerak.

1-rasm. O‘zbekiston sug‘urta bozorida sug‘urta mukofotlari va to‘lovlarining 2025–2026-yillar I choragidagi dinamikasi.

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Istiqbolli loyihalar milliy agentligi statistik ma’lumotlari asosida.

1-rasmda O‘zbekiston Respublikasi sug‘urta bozorining 2025–2026-yillar I choragidagi rivojlanish dinamikasi sug‘urta mukofotlari va sug‘urta to‘lovlari ko‘rsatkichlari asosida tahlil qilingan. Keltirilgan ma’lumotlarga ko‘ra, jami sug‘urta mukofotlari 2025-yilning I choragida 2 630,5 mlrd so‘mni tashkil etgan bo‘lsa, 2026-yilning mos davrida 4 017,0 mlrd so‘mga yetgan. Natijada ushbu ko‘rsatkich 1 386,5 mlrd so‘mga yoki 52,7 foizga oshgan. Bu holat sug‘urta bozorida xizmatlar hajmining kengayishi va sug‘urta mahsulotlariga bo‘lgan talabning ortishi bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin.

Shuningdek, umumiy sug‘urta tarmog‘ida mukofotlar hajmi 2 434,8 mlrd so‘mdan 3 740,6 mlrd so‘mga ko‘tarilib, 53,6 foizlik o‘sishni qayd etgan. Hayot sug‘urtasi bo‘yicha mukofotlar esa 195,6 mlrd so‘mdan 276,4 mlrd so‘mga yetib, 41,3 foizga oshgan. Mazkur ko‘rsatkichlar sug‘urta bozorining har ikkala yo‘nalishida o‘sish kuzatilganini, biroq umumiy sug‘urta tarmog‘ining bozor tarkibidagi ulushi yuqoriligicha qolayotganini ko‘rsatadi.

Tahlil qilinayotgan davrda jami sug‘urta to‘lovlari ham 643,6 mlrd so‘mdan 838,2 mlrd so‘mga ko‘payib, 30,2 foizga oshgan. Bunda umumiy sug‘urta bo‘yicha to‘lovlar 596,3 mlrd so‘mdan 789,4 mlrd so‘mga, hayot sug‘urtasi bo‘yicha to‘lovlar esa 47,3 mlrd so‘mdan 48,7 mlrd so‘mga yetgan. Sug‘urta mukofotlarining o‘sish sur’ati sug‘urta to‘lovlari o‘sish sur’atidan

yuqori bo‘lgani natijasida jami sug‘urta to‘lovlarining mukofotlarga nisbati 2025-yil I choragidagi 24,5 foizdan 2026-yil I choragida 20,9 foizgacha pasaygan.

Mazkur nisbatning kamayishi sug‘urta tashkilotlarining joriy davrdagi mukofot tushumlari va amalga oshirilgan to‘lovlari o‘rtasidagi farq kengayganini bildiradi. Biroq ushbu holatni sug‘urta kompaniyalari moliyaviy barqarorligining bevosita yaxshilanishi sifatida baholash to‘g‘ri emas. Chunki sug‘urta kompaniyasining moliyaviy barqarorligi nafaqat sug‘urta mukofotlari hajmiga, balki kapital yetarliligi, shakllantirilgan sug‘urta zaxiralari, aktivlar likvidligi, investitsiya portfelining sifati, qayta sug‘urtalash mexanizmlari va qabul qilingan risklarning boshqarilish darajasiga ham bog‘liq.

Shu nuqtayi nazardan, sug‘urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini ta’minlashda risklarga asoslangan kapital boshqaruvi tizimini takomillashtirish, investitsiya aktivlarini diversifikatsiya qilish, sug‘urta zaxiralarining yetarliligini muntazam baholash hamda qayta sug‘urtalash imkoniyatlaridan samarali foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, sug‘urta mukofotlari hajmining ortishi bilan bir qatorda sug‘urta majburiyatlarining ham ko‘payishi ehtimoli mavjudligi sababli kompaniyalar o‘z kapitali va likvid aktivlari miqdorini qabul qilinayotgan risklarga mutanosib ravishda shakllantirishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, 2025–2026-yillarning I choraklari bo‘yicha taqqoslash O‘zbekiston sug‘urta bozorida mukofotlar hajmi sug‘urta to‘lovlariga nisbatan yuqoriroq sur’atda o‘sganini ko‘rsatadi. Ushbu tendensiya sug‘urta kompaniyalarining moliyaviy imkoniyatlarini kengaytirish uchun qulay sharoit yaratishi mumkin. Biroq uzoq muddatli moliyaviy barqarorlikka erishish uchun mukofotlar hajmini oshirish bilan cheklanmasdan, kapital yetarliligi, to‘lov qobiliyati, investitsiya daromadliligi va sug‘urta risklarini kompleks boshqarish mexanizmlarini rivojlantirish zarur.

XULOSA VA TAKLIFLAR:

O‘zbekiston sug‘urta bozorining 2025–2026-yillardagi rivojlanish tendensiyalari sug‘urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini ta’minlash masalasi tobora dolzarb ahamiyat kasb etayotganini ko‘rsatmoqda. Tahlil uchun olingan statistik ma’lumotlarga ko‘ra, 2026-yil I choragida jami sug‘urta mukofotlari 4 017,0 mlrd so‘mni tashkil etib, 2025-yilning mos davriga nisbatan 52,7 foizga oshgan. Sug‘urta to‘lovlari esa 838,2 mlrd so‘mga yetib, 30,2 foizga ko‘paygan. Ushbu ko‘rsatkichlar sug‘urta bozori faoliyatining kengayganini ko‘rsatsa-da, kompaniyalarning moliyaviy barqarorligini faqat mukofotlar va to‘lovlar hajmi orqali baholash yetarli emas.

Tadqiqot natijalari sug‘urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligi kapital yetarliligi, likvidlik, sug‘urta zaxiralari, investitsiya portfeli sifati va risklarni boshqarish samaradorligiga bevosita bog‘liqligini ko‘rsatadi. Xususan, kapital yetarliligi kutilmagan moliyaviy yo‘qotishlarni qoplash imkonini bersa, samarali risk-menejment sug‘urta, investitsiya va operatsion risklarning salbiy ta’sirini kamaytiradi. Oqilona investitsiya siyosati esa sug‘urta tashkilotlarining daromadliligini oshirish bilan birga, ularning uzoq muddatli to‘lov qobiliyatini saqlashga xizmat qiladi.

O‘tkazilgan tahlillar asosida sug‘urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini mustahkamlash bo‘yicha quyidagi amaliy takliflar ishlab chiqildi:

Birinchidan, sug‘urta kompaniyalarida risklarga asoslangan kapitalni boshqarish tizimini takomillashtirish zarur. Bunda kapital miqdori qabul qilingan sug‘urta risklari va ehtimoliy moliyaviy yo‘qotishlarga mutanosib ravishda shakllantirilishi, kapital yetarliligi esa muntazam stress-testlar orqali baholanishi lozim.

Ikkinchidan, sug‘urta zaxiralarining yetarliligini ta’minlash va aktuar hisob-kitoblar sifatini oshirish maqsadga muvofiq. Sug‘urta majburiyatlarini baholashda zamonaviy aktuar usullardan foydalanish hamda zaxiralar hisob-kitoblarini mustaqil ekspertizadan o‘tkazish kompaniyalarning moliyaviy ishonchliligini mustahkamlaydi.

Uchinchidan, investitsiya portfelini diversifikatsiya qilish va aktivlar likvidligini oshirish zarur. Sug‘urta tashkilotlari investitsiya mablag‘larini joylashtirishda daromadlilik bilan bir qatorda xavfsizlik, likvidlik va risklarning maqbul darajasini hisobga olishi, shuningdek, aktivlar va majburiyatlar muddatlarini o‘zaro muvofiqlashtirishi lozim.

To‘rtinchidan, qayta sug‘urtalash mexanizmlaridan samarali foydalanish va qayta sug‘urtalovchilarni diversifikatsiya qilish tavsiya etiladi. Bu yirik sug‘urta hodisalari natijasida yuzaga keladigan moliyaviy yo‘qotishlarni kamaytirish hamda kompaniyalarning to‘lov qobiliyatini saqlab qolishga yordam beradi.

Beshinchidan, sug‘urta kompaniyalarida raqamli risk-menejment va erta ogohlantirish tizimlarini joriy etish lozim. Kapital yetarliligi, likvidlik, sug‘urta to‘lovlari, investitsiya risklari va zaxiralar holatini avtomatlashtirilgan monitoring qilish orqali moliyaviy muammolarni dastlabki bosqichda aniqlash imkoniyati yaratiladi.

Xulosa qilib aytganda, sug‘urta kompaniyalarining uzoq muddatli moliyaviy barqarorligini ta’minlash kapital yetarliligini mustahkamlash, sug‘urta zaxiralarini oqilona shakllantirish, investitsiya faoliyatini diversifikatsiya qilish va risklarni kompleks boshqarishga bog‘liq. Taklif etilgan chora-tadbirlarning amalga oshirilishi sug‘urta tashkilotlarining moliyaviy ishonchliligini oshirish, sug‘urta xizmatlari iste’molchilarining manfaatlarini himoya qilish hamda O‘zbekiston sug‘urta bozorining barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Kelgusida sug‘urta kompaniyalarining choraklik moliyaviy hisobotlari asosida kapital yetarliligi, likvidlik, rentabellik va sug‘urta risklari o‘rtasidagi bog‘liqlikni ekonometrik usullar yordamida tadqiq etish ushbu yo‘nalishdagi ilmiy izlanishlarning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Istiqbolli loyihalar milliy agentligi (2026). Sug‘urta bozorining 2026-yil I chorak yakunlari bo‘yicha umumiy ko‘rsatkichlari.
2. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki (2025). 2025-yil I yarim yilligi uchun moliyaviy barqarorlik sharhi.
3. Karki D. va boshq. (2025). Multivariate Analysis of Nepalese Non-life Insurers’ Performance: Evidence from the CARAMEL Framework. DOI: 10.58665/njiss.77.
4. Rafif K. va boshq. (2025). Determinants of Solvency and Performance in Insurance: Role of Risk-Based Capital in Stability. DOI: 10.17358/jabm.11.1.317.
5. Vazov R., Hristozov Z. (2026). Reinsurance as a Mechanism for Optimizing Capital Requirements Under the Solvency II Regime. DOI: 10.3390/jrfm19090687.

6. Palas J. U., Majumder B. I. (2026). Interpretable Machine Learning for Predicting Financial Distress in Emerging Market Insurance Sectors. DOI: 10.58777/rfb.v4i1.548.
7. Strokov I. (2026). Theoretical and Methodological Aspects of the Financial Stability of Insurance Companies. DOI: 10.32752/1993-6788-2026-1-298-493-502.
8. Oyerinde M. T., Olowokudejo F., Fadun O. (2025). Impacts of Capital Adequacy on the Underwriting Performance in Nigeria's Oil and Gas Insurance Industry: An Empirical Analysis. Annals of Dunarea de Jos University of Galati. Fascicle I. Economics and Applied Informatics. DOI: 10.35219/eai15840409550.